Revista Moldovenească de Drept Internaţional şi Relaţii Internaţionale /
Moldavian Journal of International Law and International Relations /
Молдавский журнал международного права и международных отношений

2016, Issue 2, Volume 11, Pages 209-221.
ISSN 1857-1999
Submitted: 16. 07. 2015 | Accepted: 15.06. 2016 | Published: 30.06. 2016

DREPT EUROPEAN
EUROPEAN LAW
ЕВРОПЕЙСКОЕ ПРАВО

EPUIZAREA CĂILOR DE RECURS INTERNE ȘI PRINCIPIUL SUBSIDIARITĂȚII PRIN PRISMA CONVENȚIEI EUROPENE A DREPTURILOR OMULUI

ИСЧЕРПАНИЕ ВНУТРЕННИХ СРЕДСТВ ПРАВОВОЙ ЗАЩИТЫ И ПРИНЦИП СУБСИДИАРНОСТИ СКВОЗЬ ПРИЗМУ ЕВРОПЕЙСКОЙ КОНВЕНЦИИ ПО ПРАВАМ ЧЕЛОВЕКА

EXHAUSTION OF DOMESTIC REMEDIES AND THE PRINCIPLE OF SUBSIDIARITY IN THE LIGHT OF THE EUROPEAN CONVENTION ON HUMAN RIGHTS

SÂRCU Diana* / SARCU Diana / СЫРКУ Диана
ANTOHI Leonid*/ ANTOHI Leonid / АНТОХИ Леонид

ABSTRACT:

EXHAUSTION OF DOMESTIC REMEDIES AND THE PRINCIPLE OF SUBSIDIARITY IN THE LIGHT OF THE EUROPEAN CONVENTION ON HUMAN RIGHTS

The European Convention on Human Rights prescribes certain admissibility criteria for an application lodged either by individuals or by states, among that exhaustion of domestic remedies is a basic one. The rule means that before a claim is filed to the international jurisdiction, the applicant should have lodged it to domestic courts in order to stop the alleged violation and/or to obtain a reparation for it. Only when all national remedies are exhausted and the application remains unsatisfied, the person could appeal to the European Court of Human Rights. This principle is genuinely linked to that of subsidiarity of the European mechanism of protection, according to the last, the states-parties to the Convention have primary capacities to manage applications and the international magistrate acts only if the omissions were not fully repaired at the domestic level.

In the present scientific demarche, the authors were interested to prove the importance of the exhaustion of domestic remedies criterion, as well as its connection with the fundamental principle of subsidiarity, making references to different cases solved by the European Court and the former European Commission.

Key words: *European Court of Human Rights, European Convention on Human Rights, application, admissibility criteria, exhaustion of domestic remedies, availability and effectiveness of the remedy, case law.*

JEL Classification: K33, K49, F55

* **SÂRCU Diana** – Doctor habilitat în drept, conferențiar universitar, Directorul Institutului Național al Justiției al Republicii Moldova (Chișinău, Republica Moldova). / **SARCU Diana** – Doctor of Juridical Sciences, Associate professor, Director of the National Institute of Justice of the Republic of Moldova (Kishinev, The Republic of Moldova). / **СЫРКУ Диана** - Доктор юридических наук, доцент, Директор Национального института юстиции Республики Молдова (Кишинев, Республика Молдова).

* **ANTOHI Leonid** – Doctorand, Facultatea de Drept, Universitatea de Stat din Moldova (Chișinău, Republica Moldova). / **ANTOHI Leonid** – Ph.D. student, Law Department, State University of Moldova (Kishinev, The Republic of Moldova). / **АНТОХИ Леонид** – Аспирант, Факультет права, Молдавский государственный университет (Кишинев, Республика Молдова).

РЕЗЮМЕ:

ИСЧЕРПАНИЕ ВНУТРЕННИХ СРЕДСТВ ПРАВОВОЙ ЗАЩИТЫ И ПРИНЦИП СУБСИДИАРНОСТИ СКВОЗЬ ПРИЗМУ ЕВРОПЕЙСКОЙ КОНВЕНЦИИ ПО ПРАВАМ ЧЕЛОВЕКА

Европейская Конвенция по правам человека устанавливает определенные критерии приемлемости для жалобы, поданной частными лицами или государствами; среди них исчерпание внутренних средств правовой защиты является основополагающим. Данное правило означает, что перед тем как заявление будет подано к рассмотрению международной инстанцией, заявитель должен представить его на обозрение национальным судам с целью прекращения нарушения и/или возмещения ущерба за последнее. Только когда все внутренние средства защиты использованы и жалоба заявителя остается неудовлетворенной, он может обратиться в Европейский суд по правам человека. Это правило неразрывно связано с принципом субсидиарности европейского механизма правовой защиты, в соответствии с которым, государства, подписавшие Конвенцию, обладают первичными полномочиями в рассмотрении поданных жалоб, а международный судья действует только, когда упущения не были полностью устранены на национальном уровне.

В настоящей научной статье авторы заинтересованы доказать важность критерия исчерпания внутренних средств правовой защиты, а также выявить четкую связь между данным критерием и основным принципом субсидиарности, ссылаясь на различные дела из судебной практики Европейского Суда и прежней Европейской Комиссии по правам человека.

Ключевые слова: *Европейский Суд по правам человека, Европейская конвенция по правам человека, жалоба, критерии приемлемости, исчерпание внутренних средств правовой защиты, доступность и эффективность средства правовой защиты, судебная практика.*

JEL Classification: K33, K49, F55
УДК: 341.217(4), 341.223.7

REZUMAT:

EPUIZAREA CĂILOR DE RECURS INTERNE ȘI PRINCIPIUL SUBSIDIARITĂȚII PRIN PRISMA CONVENȚIEI EUROPENE A DREPTURILOR OMULUI

Convenția europeană a drepturilor omului stabilește anumite criterii de admisibilitate a cererii depuse de către indivizi sau state, printre care epuizarea căilor de recurs interne are un caracter principal. Regula în cauză presupune situația că înainte ca o plângere să fie adresată jurisdicțiilor internaționale, reclamantul trebuie să o depună la instanțele judecătorești interne cu scopul de a înceta încălcarea și/sau a obține repararea acesteia din urmă. Prin urmare, doar dacă toate căile de recurs intern sunt epuizate și cererea rămâne în continuare nesoluționată, persoana poate să sesizeze Curtea Europeană a Drepturilor Omului. Principiul în cauză este indisolubil legat de cel al subsidiarității mecanismului european de protecție, în conformitate cu care statele-părți la Convenție beneficiază de abilități primordiale să se pronunțe asupra plângerilor adresate, iar magistratul internațional intervine doar în situația în care carențele nu au fost pe deplin remediate la nivel intern.

În prezentul demers științific autorii au fost interesați să demonstreze importanța criteriului de epuizare a căilor de recurs interne, precum și să scoată în evidență conexiunea acestuia cu principiul fundamental al subsidiarității, făcând referințe multiple la diverse spețe soluționate de Curtea Europeană și fosta Comisie Europeană a Drepturilor omului.

Cuvinte-cheie: *Curtea Europeană a Drepturilor Omului, Convenţia Europeană a Drepturilor Omului, plângere, criterii de admisibilitate, epuizarea căilor de recurs interne, accesibilitatea și eficiența căii de recurs, jurisprudență.*

JEL Classification: K33, K49, F55
CZU: 341.217(4), 341.223.7

Plângerile adresate Curţii Europene a Drepturilor Omului[1] sunt minuțios cercetate sub aspectul respectării condițiilor de admisibilitate în cadrul excepțiilor preliminare pentru a stabili

[1] A se vedea Pagina oficială a Curții Europene a Drepturilor Omului. [On-line]: http://echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=home (Vizitat la: 25.07.2015).

dacă plângerea este sau nu conformă dispoziţiilor Convenţiei europene a drepturilor omului (în continuare Convenţia EDO) [2]. Prin urmare, nu orice plângere introdusă în baza art. 33 sau art. 34 al Convenţiei EDO este admisă de Curtea Europeană pentru examinare în fond.

De fapt, art. 35 din Convenţia europeană a drepturilor omului este unicul care reglementează nemijlocit condiţiile de admisibilitate a unei cereri prin care partea reclamantă, individul, grupul de indivizi, sau, eventual, statul, sesizează Curtea de la Strasbourg cu un contencios al drepturilor omului. Cu toate acestea, în temeiul interpretărilor altor articole ale Convenţiei şi principiilor de drept internaţional recunoscute, pot fi distinse şi alte condiţii de admisibilitate, cum ar fi cele referitoare la reclamant şi pârât, la state şi indivizi.

Datele statistice oficiale prezentate de Grefa Curţii Europene a Drepturilor Omului demonstrează că sunt lovite de inadmisibilitate peste 90% din plângeri adresate forului internaţional.[3] La prima vedere, acest nivel pare surprinzător, dar este uşor explicabil. După M. de Salvia, explicaţia rezidă în faptul că însăşi recursul individual supranaţional demonstrează în acelaşi timp caractere *atractiv* şi *restrictiv*.[4] Recursul este unul atractiv deoarece reprezintă în esenţă un recurs individual, deschis tuturor, inclusiv cetăţenilor străini dintr-un stat şi nerezidenţilor statului reclamat. El este atractiv, deoarece se plasează sub sigla „drepturile omului", care promite o garanţie contra tuturor frustrărilor, interdicţiilor şi nenorocirilor sociale.

Dar, fiind unul atractiv prin căile sale de acces, recursul individual supranaţional se dovedeşte a fi restrictiv prin condiţiile succesului său. Este vorba de un recurs jurisdicţional susceptibil unor cerinţe minuţioase, care adeseori implică intervenţii frecvente ale dreptului naţional în cauză, pe de o parte, şi subtilităţi originale ale Convenţiei europene, ce nu explică sensul şi întinderea lor decât prin prisma jurisprudenţei degajate, care este una evolutivă şi fără îndoială, bogată. Anume din această perspectivă se explică numărul mare de cereri declarate inadmisibile. Spre exemplu, în a. 2014 au fost declarate inadmisibile şi radiate de rolul Curţii 83 675, şi doar 2 388 de cereri au fost examinate în fond cu pronunţarea unei hotărâri în acest sens.[5]

Dacă ne referim la condiţiile de admisibilitate, urmează să evidenţiem că art. 35 le consacră într-un mod cert şi imperativ, prescriind atât condiţii privind fondul plângerii, cât şi cele de procedură. Pe terenul prezentului demers ştiinţific, suntem interesaţi de condiţiile de admisibilitate ce ţin de procedură, şi anume aspectul epuizării căilor de recurs interne, condiţie formulată de art. 35 para. 1 din Convenţia europeană, care stipulează că: "Curtea nu poate fi sesizată decât după epuizarea căilor de recurs interne, aşa cum se înţelege din principiile de drept internaţional general recunoscute".

În esenţă, condiţia respectării regulii de epuizare a căilor de recurs interne nu constituie o novaţie a Convenţiei EDO. La caz, suntem în faţa unui principiu tradiţional al dreptului internaţional public. Cu toate acestea, jurisprudenţa Curţii de la Strasbourg, precum şi cea a fostei Comisii Europene a Drepturilor Omului formulată înainte de amendarea Convenţiei prin Protocolul nr. 11[6], furnizează un anumit număr de indicaţii generale asupra principiului în cauză. Astfel, studiul practic al cauzelor examinate de forul contenciosului european permite stabilirea întinderii acestui principiu, conturarea existenţei obligaţiei de epuizare, formularea unor recursuri eficace, ineficace sau lipsite de orice şanse de succes, adică precizarea noţiunii de recursuri eficiente şi accesibile a căror existenţă condiţionează cerinţa epuizării şi în exercitarea cărora trebuie să fie dezvoltate în substanţă pretenţiile formulate în cererea adresată Curţii.[7]

Trebuie menţionat faptul că practic toate instanţele judecătoreşti internaţionale a căror activitate ţine de contenciosul drepturilor omului

[2] Convenţia europeană a drepturilor omului din 04 noiembrie 1950. [On-line]: http://echr.coe.int/Documents/Convention_RON.pdf (Vizitat la: 25.07.2015).

[3] European Court of Human Rights, General statistics for 2014. [On-line]: http://echr.coe.int/Documents/Stats_annual_2014_ENG.pdf (Vizitat la: 25.07.2015).

[4] De Salvia M., Soyer J.-C. Convention européenne de Droits de l'Homme. Le recours individuel supranational. Mode d'emploi. Paris: Librairie générale de droits et de la jurisprudence, 1992, p. 167.

[5] European Court of Human Rights, General statistics for 2014, citat *supra*.

[6] Protocolul nr. 11 la Convenţia Europeană a Drepturilor Omului din 11 mai 1994, în vigoare din 01 noiembrie 1998. [On-line]: http://conventions.coe.int/treaty/en/Treaties/Html/155.htm (Vizitat la: 25.07.2015).

[7] Charrier J. L., Chiriac A. Codul Convenţiei Europene a Drepturilor Omului. Chişinău: Balacron, p. 556-565.

aplică regula conform căreia individul trebuie să epuizeze toate recursurile interne posibile înainte de a depune un recurs formal la organul internaţional de control. Este o regulă ce își găsește fundamentare în baza a trei principii de drept internaţional, şi anume: *subsidiaritatea mecanismului internaţional de protecţie*, *suveranitatea statelor şi prioritatea sancţiunii naţionale*. Aceste principii țin de convingerea că un stat trebuie să poată îndrepta o eventuală încălcare a obligaţiilor sale internaţionale pe căi juridice proprii, înainte de a fi supus unui control şi/sau unei supravegheri la nivel internaţional.[8] Curtea Europeană va instrumenta cauza doar în situaţia în care autorităţile naţionale nu restabilesc dreptul încălcat şi nu acordă o reparaţie echitabilă victimei încălcării. Iar statele nu vor răspunde de actele lor în faţa unui organism internaţional înainte de a fi avut posibilitatea de a redresa situaţia litigioasă în ordinea lor internă.[9]

Din conţinutul art. 35 para. 1 citat supra, rezultă că acesta face direct trimitere la principiile de drept internaţional general recunoscute. Regula aplicării recursurilor interne este preluată din dreptul internaţional general, jurisprudenţa internaţională recunoscând în repetate rânduri, caracterul său cutumiar.[10] Aceasta regulă, care presupune ca reclamantul să se adreseze în primul rând suveranului teritorial pentru a obţine justiţie, are, în mod principal, ca obiectiv protejarea organismelor internaţionale contra procedurilor internaţionale nedorite. În realitate, prezenţa sa în Convenţia EDO contrabalansează şi a făcut posibilă cutezanţa recunoaşterii dreptului de recurs individual chiar de către state.

Noţiunea de *cale de recurs* nu trebuie înţeleasă potrivit normelor oricărui drept naţional. Fosta Comisie a Drepturilor Omului şi Curtea Europeană au dat o noţiune autonomă, care trebuie interpretată în lumina Convenţiei EDO. Sunt reţinute toate căile de drept susceptibile de a da un rezultat satisfăcător privind obiectul plângerii. Această regulă este fundamentală, deoarece anume ea delimitează domeniul în care statele contractante au consimţit să răspundă pentru omisiunile ce le sunt reproşate în faţa Curţii.

Criteriul epuizării căilor de recurs interne implică caracterul complementar al dispozitivului european de protecţie şi, în primul rând, în ceea ce priveşte sesizarea Curţii. Curtea Europeană a specificat clar în hotărârea sa de referinţă dată în speţa *Handyside c. Marii Britanii*[11] (07 decembrie 1976) că mecanismul de protecţie instituit prin Convenţia europeană implică un ***caracter subsidiar*** în raport cu sistemele naţionale de garanţie a drepturilor omului.

Prin urmare, Convenţia EDO are un caracter complementar dreptului intern. Ea nu ţine să înlocuiască acest drept, dar să atenueze carenţele înregistrate la nivel naţional. Convenţia încredinţează în primul rând fiecărui stat contractant sarcina să asigure respectarea drepturilor pe care le enunţă şi, în special, autorităţilor jurisdicţionale naţionale, atribuţiile de a controla aplicarea dispoziţiilor sale.[12]

Fosta Comisie Europeană a Drepturilor Omului a reiterat în repetate rânduri că înainte de sesizarea unui tribunal internaţional, reclamantul urmează să epuizeze toate recursurile pe care i le oferă legislaţia naţională şi care sunt de natură să-i asigure o reparaţie eficientă şi suficientă pentru eventuala încălcare a dreptului său garantat pe terenul Convenţiei europene. Această regulă se întemeiază pe principiul că statul reclamat trebuie să poată mai întâi să redreseze pretinsa încălcare prin propriile sale mijloace în cadrul ordinii juridice interne.[13] Iar dacă o persoană dispune în sistemul juridic intern căi de atac ce par a fi eficace şi suficiente, în mod normal ea trebuie să le utilizeze şi să le epuizeze; într-o asemenea situaţie se cer epuizate întreg ansamblul mijloacelor de protecţie legală, precum acest principiu este organizat în ordinea juridică

[8] Speţa Guzzardi c. Italiei, hotărârea CEDO din 06 noiembrie 1980. [On-line]: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57498 (Vizitat la: 25.07.2015).

[9] Bîrsan C. Convenţia europeană a drepturilor omului: comentariu pe articole. Bucureşti: C.H. Beck, 2010, p. 1234.

[10] Speţa Anglo-Iranian Oil Co., hotărârea CIJ din 22 iulie 1952. [On-line]: http://www.icj-cij.org/docket/files/16/1997.pdf (Vizitat la: 25.07.2015).

[11] Speţa Handyside c. Marii Britanii, hotărârea CEDO din 07 decembrie 1976. [On-line]: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57499 (Vizitat la: 25.07.2015).

[12] Speţa De Cubber c. Belgiei, hotărârea CEDO din 26 octombrie 1984. [On-line]: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57465 (Vizitat la: 25.07.2015).

[13] Speţa Nielsen c. Belgiei, raportul Comisiei EDO din 15 martie 1960. [On-line]: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-73439 (Vizitat la: 25.07.2015).

internă, înainte de a sesiza jurisdicția internațională.[14]

Din această perspectivă, rezultă că statele semnatare ale Convenției EDO sunt obligate să garanteze justițiabililor căi de recurs interne efective, care pot îndrepta direct starea de lucruri și redresa încălcările drepturilor și libertăților consacrate de respectivul tratat internațional.

De principiu, toată literatura juridică și întreaga jurisprudență a organelor Convenției au evidențiat întotdeauna că necesitatea epuizării căilor de recurs interne de atac înainte de exercitarea dreptului la recurs individual se întemeiază pe principiul subsidiarității în dreptul internațional.

Or, nu este posibil a fi pusă în evidență *ratio legis* a regulii epuizării căilor de recurs interne fără a fi evocat, în prealabil, caracterul fundamental subsidiar pe care-l are mecanismul european de protecție a drepturilor omului prin raportare la instanțele naționale. Vocația acestui mecanism nu constă nicidecum în a înlocui sau a submina jurisdicțiile naționale, ci, mai degrabă, în a se adăuga acestora, cu scopul de a remedia, atunci când va fi cazul, carențele ce le afectează pe acestea din urmă.[15]

Având în vedere prioritatea în cauză a sistemului naţional de protecţie a drepturilor omului, Curtea de la Strasbourg face o concluzie care merge dincolo de sfera art. 35, şi anume că autorităţile statului sunt, în principiu, mai bine plasate decât judecătorul internaţional să se pronunţe asupra restricţiilor drepturilor enunţate de Convenţie. Această analiză, care fondează teoria complexă a *marjei de apreciere*, autolimitează, într-un mod puţin surprinzător, controlul judiciar european.[16]

Precum vedem, principiul epuizării căilor de recurs interne are ca obiectiv de a lăsa statului responsabil de o încălcare a Convenţiei facultatea de a o redresa utilizând mijloacele dreptului intern anterior sesizării jurisdicţiei internaţionale. Acest principiu accentuează caracterul subsidiar al sistemului pus în aplicare de Convenţie, judecătorul de drept comun al acesteia rămânând totuşi judecătorul naţional. Numai atunci când un drept garantat nu a putut fi în mod acceptabil protejat de autorităţile naţionale ale unui stat, acesta poate fi pretins încălcat în faţa Curţii Europene şi sistemul de la Strasbourg este chemat să intervină. Regula epuizării absolvă statele de a răspunde pentru acţiunile lor pe plan internaţional dacă ele au avut ocazia de a le remedia în ordinea lor juridică internă.[17]

În esenţă, implementarea principiului epuizării căilor de recurs interne este subordonată cumulării a două elemente esenţiale. În primul rând, ca statul să fie răspunzător pentru încălcarea unui drept subiect protejat de Convenţia EDO, dreptul în cauză trebuie să fi fost alegat în faţa jurisdicţiilor naţionale ale acelui stat. În caz contrar, în lipsa unor motive obiective, statului nu i se poate reproşa pe plan internaţional o încălcare care nu a fost invocată în faţa judecătorilor naţionali. Dacă jurisdicţia naţională i-a dat satisfacţie individului, se consideră că statul a aplicat în mod corespunzător Convenţia europeană şi nimic nu mai justifică vreo sesizare a Curţii de la Strasbourg. Este marcant faptul că respectiva satisfacţie poate să nu fie acordată reclamantului de jurisdicţia de fond (gradul I), dar să fie stabilită ulterior de instanţa de apel şi/sau recurs, după casarea hotărârii date de tribunalul inferior.

În cel de al doilea rând, se cere ca pe parcursul diferitelor recursuri, dreptul în cauză să fie invocat ***în substanţă***, adică, în actele sale de procedură, individul să invoce dacă nu expres şi direct încălcarea unui anumit drept, făcând referinţă la un articol concret al Convenţiei europene, cel puţin un drept cu certitudine protejat de aceasta.

De principiu, este preferabil de a invoca chiar dispoziţiile Convenţiei în acele state care au integrat-o în ordinea juridică internă. Dar chiar şi într-o atare ipoteză fosta Comisie a apreciat că un reclamant nu este obligat să invoce Convenţia în faţa jurisdicţiei naţionale dacă el a invocat dispoziţii juridice interne al căror conţinut este fundamental acelaşi. Reclamantul urmează să invoce Convenţia atunci când aceasta constituie unicul temei al cererii. [18]

[14] Speța Retimag c. Germaniei, decizia Comisiei EDO din 16 decembrie 1961. [On-line]: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-27971 (Vizitat la: 25.07.2015).

[15] Bîrsan C. *Op. cit.*, p. 1232.

[16] Speța M.N. și alții c. San Marino, hotărârea CEDO din 07 iulie 2015. [On-line]: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-155819 (Vizitat la: 25.07.2015).

[17] Speţa De Wilde, Ooms şi Versyp c. Belgiei, hotărârea CEDO din 18 iunie 1971. [On-line]: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57606 (Vizitat la: 25.07.2015).

[18] Speţa Deweer c. Belgiei, hotărârea CEDO din 27 februarie 1980. [On-line]:

Caracterul subsidiar al mecanismului de control instituit prin Convenţia EDO explică condiţia formulată în mod constant de organele de control de la Strasbourg, şi anume că pretenţiile trebuie să fi fost invocate în substanţă în faţa judecătorului naţional pentru ca căile de recurs interne să fie considerate epuizate, însă nu este necesar ca reclamantul să invoce formal un articol anume al Convenției, precum s-a specificat în speţa *Van Oosterwijck c. Belgiei*[19]. Prin urmare, nu este necesar în mod sistematic de a invoca în plângerea adresată instanţelor judecătoreşti naţionale textul exact al Convenţiei, fiind suficient adeseori de a enunța argumente echivalente

De asemenea, pentru a considera că regula epuizării căilor de recurs interne este respectată, reclamantul trebuie să folosească toate mijloacele de procedură prevăzute de legea națională susceptibile să prevină o încălcare a Convenţiei. Dacă nu s-a respectat regula epuizării, guvernul reclamat va înainta în faţa Curţii excepţia de neepuizare a căilor de recurs interne. În acest context este marcant faptul că nu se va considera epuizare a căilor de recurs situația în care reclamantul a omis un recurs ce a apărut între momentul introducerii cererii şi decizia Curţii asupra admisibilităţii, dar care ar fi putut fi exercitat în această perioadă de timp.[20]

O altă condiţie impusă de regula mijloacelor de recurs interne se referă la însăşi caracterele recursului: să fie realmente intentat; să fie epuizate toate recursurile interne posibile; să reprezinte un recurs curent sau obişnuit; să fie eficace şi adecvat; să fie accesibil; să nu fie lipsit de orice şanse de succes.

Cel care se plânge de o încălcare trebuie să poată dispune de mijloacele juridice şi materiale pentru *a intenta* recursul. De asemenea, el are obligaţia să intenteze acel recurs care-i va permite să împiedice sau să înceteze încălcarea unui drept convențional protejat. Astfel, se consideră că nu a epuizat căile de recurs interne cel care se plânge de durata detenţiei sale provizorii, fără a cere punerea sa în libertate.[21] Iar în situația în care o persoană are de ales dintre mai multe căi de recurs, conținutul normei ce consacră criteriul respectiv de admisibilitate urmează a fi înțeles ținând cont de situaţia concretă a reclamantului şi de protecţia eficace a drepturilor garantate.[22]

Totuşi, subiectul vizat rămâne responsabil de desfăşurarea procedurii în faţa jurisdicţiilor naţionale şi, dacă un recurs a fost respins din cauza necunoaşterii dreptului intern sau din cauza unei erori de procedură, precum omiterea termenului relevant, fosta Comisie a Drepturilor Omului întotdeauna a considerat că criteriul epuizării căilor de recurs interne, nu a fost întrunit.[23]

În interpretarea pe care a dat-o expresiei de *epuizare a recursurilor interne*, fosta Comisie a apreciat în repetate rânduri că un reclamant trebuie să epuizeze *toate* recursurile oferite de dreptul intern, cu caracter administrativ sau judecătoresc. Din moment ce există o şansă rezonabilă ca o cale de recurs să poată remedia o încălcare pretinsă, această cale trebuie să exploatată, iar mijlocul de recurs în cauză utilizat.[24]

Cu toate acestea, reclamantul nu este obligat să epuizeze decât recursurile recunoscute ca un drept şi nu considerate ca un privilegiu. El este ținut să declare recurs la toate organele judecătoreşti aflate la dispoziţia sa, însă nu este obligat să cerceteze anumite servicii sociale, nici să ceară graţierea din partea executivului, sau să pretindă revizuirea cauzei, ceea ce reprezintă un recurs extraordinar.

Mijlocul de recurs trebuie să fie *eficace* şi *adecvat*, astfel se regăseşte principiul subsidiarităţii sistemului instituit prin Convenţie. Recursul individual trebuie să fie eficace, adică de natură să-i permită reclamantului a obţine încetarea încălcării, împiedicarea sau repararea ei.

---

http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57469 (Vizitat la: 25.07.2015).

[19] Speţa Van Oosterwijck c. Belgiei, hotărârea CEDO din 06 noiembrie 1980. [On-line]: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57549 (Vizitat la: 25.07.2015).

[20] Speţa Fell c. Marii Britanii, decizia Comisiei EDO din 19 martie 1981. [On-line]: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-73909 (Vizitat la: 25.07.2015).

[21] Speţa Bonazzi c. Italiei, decizia Comisiei EDO din 13 decembrie 1978. [On-line]: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-74911 (Vizitat la: 25.07.2015).

[22] Speţa Agosi (Allgemeine Gold- Und Silberscheideanstalt A.G.) c. Marii Britanii, decizia Comisiei EDO din 09 martie 1983. [On-line]: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-74098 (Vizitat la: 25.07.2015).

[23] Speţa Le Compte c. Belgiei, decizia Comisiei EDO din 06 octombrie 1976. [On-line]: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-74763 (Vizitat la: 25.07.2015).

[24] De Salvia M., Soyer J.-C., *Op. cit.*, p. 172.

Dacă, prin natura lor, unele recursuri apar fără contestare posibilă ca fiind recursuri eficace şi altele ca fiind ineficace, decizia se ia în funcţie de speţă, materie, situaţia reclamantului. În principiu, prin prisma art. 35 se consideră recurs eficace care este de natură să anuleze direct şi integral încălcarea invocată.

Pentru a constata în ce măsură un reclamant a epuizat recursurile interne, forul contenciosului european examinează în acelaşi timp fondul cauzei precum s-a derulat aceasta la nivel intern, şi eficacitatea recursurilor puse la dispoziţie de legea naţională. Astfel, pentru a satisface criteriul epuizării căilor de atac interne, reclamantul trebuie să recurgă la recursuri într-adevăr eficace şi suficiente. Această noţiune de eficacitate domină întreaga jurisprudenţă a fostei Comisii Europene a Drepturilor Omului cu rezerva de a aprecia în fiecare cauză dacă un mijloc anumit, într-o cauză concretă, îi oferă reclamantului un recurs eficace şi suficient.

Metoda respectivă implică imposibilitatea şi inutilitatea alcătuirii unui catalog al tuturor aprecierilor făcute de fosta Comisie pe parcursul jurisprudenţei sale, care se referă la sisteme juridice destul de variate ale statelor contractante. Totuşi câteva exemple ilustrează modul în care fosta Comisie a analizat noţiunea de recurs eficace. În primul rând, în sens larg, se consideră eficace acele recursuri care sunt accesibile, nelipsite de orice sorţi de izbândă şi în mod normal adecvate. Pentru a fi eficace în sensul art. 35, recursul trebuie să aibă şanse de succes. Astfel, un recurs va fi considerat ca ineficace dacă la momentul intentării sale nu avea nici o şansă de reuşită conform unei jurisprudenţe naţionale bine stabilită. Prin urmare, este scutit de obligaţia de epuizare acela care demonstrează că conform jurisprudenţei interne recursul său ar fi fost sortit eşecului. [25] Astfel, nu este exclusă obligaţia de epuizare decât atunci când există o jurisprudenţă bine stabilită şi reclamantul va fi în măsură să furnizeze exemple recente. Iar un simplu dubiu asupra eficacităţii unui recurs nu este suficient pentru a-l scuti de această obligaţie.[26] Mai mult decât atât, atunci când lipsa jurisprudenţei lasă dubiu asupra eficacităţii eventuale a unui recurs, recursul va trebui valorificat.[27] De asemenea, nu este cazul de a exercita un recurs care, chiar dacă permite de a evidenţia un viciu al deciziei atacate, nu poate permite obţinerea anulării sale.[28] Însă, nu este scutit de obligaţia de epuizare a căilor de recurs interne cel care a întârziat mai mulţi ani de a exercita un recurs după ce acest recurs a apărut ca fiind eficace ca urmare a unei schimbări de jurisprudenţă.[29]

Este de menţionat faptul că eficacitatea recursurilor se estimează în raport cu încălcările invocate, adică autoritatea naţională la care se apelează trebuie să dispună de o putere reală să redreseze dreptul protejat de Convenţie. În această privinţă, într-o cauză cu privire la expulzare, fosta Comisie a Drepturilor Omului a considerat că nu constituie un recurs eficace posibilitatea de a cere unei autorităţi revizuirea deciziei sale emise şi nici posibilitatea de a face demersuri la un organ cu caracter consultativ.[30]

Mai mult, în toate cazurile în care încălcarea Convenţiei ar constitui luarea unei măsuri de expulzare, un recurs fără efect suspensiv nu poate fi considerat eficace şi nu este necesar de a apela la el.[31] Această situaţie este una logica deoarece are drept scop evitarea situaţiilor ireversibile, atunci când în urma expulzării individului se pot ridica chestiuni pe marginea dreptului la viaţă (art. 2 din Convenţia EDO), interzicerii torturii (art. 3), libertăţii şi siguranţei persoanei (art. 5) etc.

Analizând criteriul epuizării căilor de recurs interne, Curtea de la Strasbourg pune în sarcina

[25] Speţa X. c. Austriei, decizia Comisiei EDO din 06 martie 1980. [On-line]: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-74267 (Vizitat la: 25.07.2015).

[26] Speţa Donelly ş.a. c. Marii Britanii, decizia Comisiei EDO din 05 aprilie 1973. [On-line]: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-3173 (Vizitat la: 25.07.2015).

[27] Speţa De Varga-Hirsch c. Franţei, decizia Comisiei EDO din 09 mai 1983. [On-line]: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-74691 (Vizitat la: 25.07.2015).

[28] Speţa Van Der Sluijs, Zuiderveld şi Klappe c. Olandei, decizia Comisiei EDO din 04 mai 1982. [On-line]: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-74691 (Vizitat la: 25.07.2015).

[29] Speţa Cunningham c. Marii Britanii, decizia Comisiei EDO din 01 iulie 1985. [On-line]: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-74848 (Vizitat la: 25.07.2015).

[30] Speţa Agee c. Marii Britanii, decizia Comisiei EDO din 17 decembrie 1976. [On-line]: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-75001 (Vizitat la: 25.07.2015).

[31] Speţa Becker c. Danemarcei, decizia Comisiei EDO din 03 octombrie 1975. [On-line]: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-75008 (Vizitat la: 25.07.2015).

statelor-părţi la Convenţie să formuleze obiecţii în sensul că reclamantul nu ar fi epuizat căile de recurs interne, cât şi să dovedească existenţa unor căi de recurs interne *suficiente*. Statele reclamate au, de asemenea, sarcina să dovedească că recursurile existente sunt *eficace*, dar numai când există un dubiu serios în această privinţă.[32] Fosta Comisie a Drepturilor Omului a conchis adesea că unele recursuri interne sunt ineficace deoarece precedentele stabilite în dreptul statului vizat au fost contrare şanselor de a reuşi, sau obiectul unei cereri a corespuns în mod direct unei cereri deja tranşate de autorităţile interne. În fine, fosta Comisie a apreciat *eficacitatea* recursurilor interne în lumina avizului dat reclamantului de către avocatul său. Dacă acesta din urmă indica fără echivoc că un anumit recurs nu are o şansă de reuşită, reclamantul a fost în general scutit de obligaţia de a recurge la acest recurs. Dacă, dimpotrivă, avocatul a exprimat îndoieli asupra unei soluţii de succes în speță, reclamantul a fost ținut să îndeplinească condiţia epuizării căilor de recurs interne.

Efectuând în continuare o analiză pragmatică a jurisprudenței forului contenciosului european asupra criteriului admisibilității de epuizare a căilor de recurs interne, constatăm anumite situații în care recursurile valorificate la nivel intern de către reclamanți au fost apreciate ca fiind ineficace și contrare art. 35 para. 1. Astfel, la cazul termenelor rezonabile de examinare a cauzelor, un recurs nu poate fi considerat ca fiind eficace decât dacă asigură o protecţie rapidă şi directă a drepturilor garantate de art. 6 § 1 al Convenţiei EDO (dreptul la un proces echitabil). În acest sens, nu se referă la regula epuizării căilor de recurs interne mijloacele pe care reclamantul le-ar fi putut utiliza pentru a accelera o procedură civilă[33] sau penală[34]. De altfel, pentru a sesiza Curtea Europeană nu este necesar de a aştepta ca să intervină o decizie internă definitivă. Astfel s-a decis că o plângere privind durata unei proceduri putea fi introdusă înaintea deciziei finale a procedurii, totuşi, cu condiţia ca reclamantul să epuizeze recursurile efective având ca obiect exclusiv durata acestei proceduri.[35] Atunci când o cauză este în curs de examinare, este important ca persoana interesată să aibă posibilitatea să se plângă în faţa jurisdicţiilor naţionale de durata termenului judecării ei. Deci, trebuie de determinat dacă recursul național poate remedia pretenţia reclamantului, asigurând o protecţie directă şi rapidă drepturilor garantate de articolul 6 din Convenția europeană.[36]

De asemenea, în spețele în care se reclamă încălcarea art. 3 (interzicerea torturii), posibilitatea de a obţine o despăgubire poate constitui un recurs adecvat şi suficient, dar numai în situația în care nu există o practică administrativă contrară acestui articol[37], or acţiunea privind daunele şi interesele contra unor astfel de tratamente nu va reprezenta un recurs eficace în sensul Convenției europene atunci când autoritățile naţionale direct sau tacit tolerează relele tratamente sau se abţin să împiedice repetarea acestora.[38]

De asemenea, nu vor fi considerate ca fiind eficace în sensul Convenției EDO recursurile extraordinare exercitarea cărora depinde de puterea discreţionară a unei autorități[39]; cererile de revizuire (acestea sunt calificate ca căi de atac ineficiente conform principiilor general recunoscute ale dreptului internaţional[40]); recursuri care nu pot fi exercitate decât după încetarea unei situaţii continue care constituie ea

[32] Speţa Lingens & Leitgeb c. Austriei, decizia Comisiei EDO din 11 decembrie 1981. [On-line]: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-74023 (Vizitat la: 25.07.2015).

[33] Speţa X. c. Germaniei, decizia Comisiei EDO din 08 decembrie 1981. [On-line]: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-74025 (Vizitat la: 25.07.2015).

[34] Speţa X. c. Marii Britanii, decizia Comisiei EDO din 06 martie 1982. [On-line]: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-74003 (Vizitat la: 25.07.2015).

[35] Speţa Poiss c. Austriei, hotărârea CEDO din 23 aprilie 1987. [On-line]: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57560 (Vizitat la: 25.07.2015).

[36] Speţa Guincho c. Portugaliei, decizia Comisiei EDO din 06 iulie 1982. [On-line]: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-74456 (Vizitat la: 25.07.2015).

[37] Speţa Donelly ș.a. c. Marii Britanii, decizia Comisiei EDO din 05 aprilie 1973, *citată supra*.

[38] Speţa X. c. Marii Britanii, decizia Comisiei EDO din 08 iulie 1980. [On-line]: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-74424 (Vizitat la: 25.07.2015).

[39] Speţa X. c. Danemarcei, decizia Comisiei EDO din 16 decembrie 1981. [On-line]: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-73664 (Vizitat la: 25.07.2015).

[40] Speţa G c. Germaniei, decizia Comisiei EDO din 16 decembrie 1983. [On-line]: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-74142 (Vizitat la: 25.07.2015).

însăşi obiectul cererii[41]; plângerile adresate unei autorităţi administrative în ipoteza în care examinarea lor excedează termene rezonabile; cererile adresate unei autorităţi în vederea reexaminării unei decizii date anterior sau apelurile la organe cu caracter consultativ[42]; cererile de indemnizaţie dacă acordarea acesteia ţine de discreţia autorităţilor publice[43]; nu se permite nici de a formula două plângeri concomitent şi nici de a introduce o plângere nouă dacă cea anterioară încă se află pe rolul instanţei sesizate.

Interpretând prevederile art. 35 para. 1 din Convenţia europeană, rezultă că reclamantul trebuie să fie în măsură să declanşeze efectiv procedura de recurs, aceasta trebuie să-i fie disponibilă, deci trebuie să existe în ordinea juridică internă cu un grad suficient de certitudine şi să-i fie accesibilă. Reclamantul nu este chemat de a fi un pionier procedural.[44]

Corolarul principiului epuizării căilor de recurs interne constă evident în faptul ca recursul, care trebuie să fie intentat în faţa jurisdicţiilor naţionale, să-i fie *accesibil* individului.[45] Astfel, nu se va considera încălcarea condiţiei de epuizare situaţia când recursul, susceptibil de a înceta încălcarea, de a o împiedica sau a o repara, nu este deschis celui care se plânge de încălcare. El trebuie să poată declanşa recursul în mod personal, direct şi efectiv. Prin urmare, la cazul recursului constituţional, în dependenţă de cadrul legal intern al statului respondent, acesta poate fi obligatoriu spre valorificare pentru a satisface criteriul epuizării, precum în cererile contra Bosniei și Herţegovinei[46]. Totuși, în marea majoritate a statelor Consiliului Europei, recursul constituţional nu se încadrează în ierarhia internă a căilor ordinare de atac, prin urmare acesta nu urmează a fi apelat înainte de introducerea unei plângeri în faţa forului european.

Cu toate acestea, practica dezvoltată de organele de control de la Strasbourg demonstrează existenţa unor ***circumstanţe care permit neaplicarea regulii*** de epuizare a căilor de recurs interne. Fosta Comisie Europeană a Drepturilor Omului a reţinut cel puţin două situaţii ce-l scutesc pe reclamant de obligaţia de a epuiza recursurile interne.[47]

Astfel, în *Afacerea greacă* (speţa *Danemarca, Suedia, Norvegia şi Olanda c. Greciei*) [48], fosta Comisie a permis neîndeplinirea condiţiei epuizării căilor de recurs interne atunci când reclamantul a fost în măsură să stabilească clar că statul respondent a utilizat *practici administrative* de tortură, tratamente inumane și/sau degradante contrare exigenţelor art. 3 din Convenţie. Fosta Comisie a cerut ca dovada acestor practici să releve două aspecte: caracterul repetat al actelor şi tolerarea lor oficială. Ea a estimat că prin *caracterul repetat al respectivelor acte* trebuie de înţeles un număr considerabil de acţiuni contrare art. 3 ce corespund unei situaţii generale, adică aceste acte fie că au fost săvârşite în acelaşi loc şi au fost imputabile agenţilor unei şi aceeaşi autorităţi de poliţie sau militare, ori victimele aparţineau aceleeaşi categorii politice, sau au fost săvârşite în mai multe locuri ori de autorităţi distincte, aplicate persoanelor cu diverse nuanţe politice. La rândul său, prin *tolerare oficială* se subînţelege că actele ilegale sunt expres sau implicit acceptate, în sensul că superiorii persoanelor imediat responsabile cunosc despre existenţa acestora, dar nu iau nici o măsură pentru a pedepsi autorii sau a împiedica repetarea actelor ilegale, ori autoritatea superioară este indiferentă faţă de numeroasele plângeri adresate de victime refuzând orice anchetă serioasă, sau pe parcursul procedurii judiciare aceste plângeri nu sunt examinate în mod echitabil. În speţa interstatală

[41] Speţa Poiss c. Austriei, decizia Comisiei EDO din 09 martie 1984. [On-line]: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-7413 (Vizitat la: 25.07.2015).

[42] Speţa Agee c. Marii Britanii, decizia Comisiei EDO din 17 decembrie 1976, *citată supra*.

[43] Speţa Temple c. Marii Britanii, decizia Comisiei EDO din 16 mai 1985. [On-line]: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-73716 (Vizitat la: 25.07.2015).

[44] De Salvia M., Soyer J.-C., *Op. cit.*, p. 170.

[45] Speţa Manoussakis şi alţii c. Greciei, hotărârea CEDO din 26 septembrie 1996. [On-line]: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58071 (Vizitat la: 25.07.2015).

[46] A se vedea spre exemplu Speţa Zornić c. Bosniei şi Herţegovinei, hotărârea CEDO din 15 iulie 2014, definitivă din 15 decembrie 2014. [On-line]: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-145566 (Vizitat la: 25.07.2015).

[47] Gomien D., Harris D., Zwaak L. Convention européenne des droits de l'homme et la Charte sociale européenne: droits et pratique. Strasbourg: Conseil de l'Europe, 1997, p. 64.

[48] Afacerea greacă (speţa Danemarca, Suedia, Norvegia şi Olanda c. Greciei), raportul Comisiei EDO din 05 noiembrie 1969. [On-line]: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-73020 (Vizitat la: 25.07.2015).

ulterioară *Irlanda c. Marii Britanii*[49] Curtea a specificat noţiunea *de practică administrativă* şi a declarat că o practică incompatibilă cu Convenţia EDO constă într-o acumulare de abţineri de natură identică sau analogică, destul de numeroase şi legate între ele pentru a nu conduce la incidente izolate sau excepţii şi pentru a forma un ansamblu sau sistem.

O altă circumstanţă care eliberează reclamantul de a satisface criteriul imperativ al epuizării căilor de recurs interne se referă la situaţia în care plângerea lui vizează direct o *legislaţie precisă* şi nu există nici un recurs eficace pentru a cere anularea acesteia.

Din cele relatate supra, deducem că obligaţia epuizării căilor de recurs interne este valabilă atât pentru cererile individuale cât şi pentru cele interstatale. Totuşi, pentru acestea din urmă, condiţia în cauză nu se aplică dacă statul reclamant nu denunţă cazuri individuale de încălcare, în care ar fi victime identificate, dar se plânge de măsuri legislative sau practici administrative incompatibile cu Convenţia europeană. În acest caz, îi revine statului reclamant sarcina de a demonstra prin probe suficiente existenţa practicilor alegate şi tolerarea lor oficială de către statul pârât.

De asemenea, existenţa unor circumstanţe particulare poate uneori, conform principiilor de drept internaţional general recunoscute, să-l absolve pe reclamant de obligaţia de a epuiza căile de recurs interne. Fosta Comisie a Drepturilor Omului examina, inclusiv şi din oficiu, dacă nu există o asemenea circumstanţă. În acest mod, referindu-se la jurisprudenţa Curţii Permanente de Justiţie Internaţională, *Afacerea Căilor ferate Panevezys-Saldutiskis* (Estonia c. Lituaniei)[50], Comisia a admis neepuizarea recursului al cărui rezultat nu ar fi decât repetarea unei decizii deja emise[51].

În anumite cazuri s-a întâmplat ca organele de la Strasbourg să reţină elemente atât de specifice, încât ignorarea lor ar însemna nerespectarea obiectivelor de eficacitate ale Convenţiei. Astfel, a fost luată în considerare situaţia financiară a unei reclamante pentru a o scuti de obligaţia de epuizare a căilor de recurs interne din cauză că resursele sale financiare, ţinând cont de caracterul oneros al recursului în cauză, nu-i permiteau un drept efectiv de acces la justiţie.[52] Mai recent, Curtea Europeană a Drepturilor Omului a estimat că cel care a constituit obiectul torturilor şi tratamentelor inumane, ce-i provoacă un sentiment de vulnerabilitate şi de teamă legitimă faţă de reprezentanţii statului, era, din cauza acestor circumstanţe speciale, scutit de obligaţia de epuizare.[53] Regula de epuizare a căilor de recurs interne se apreciază totuşi ţinând cont de criterii obiective: astfel, maladia mintală sau simpla necunoaştere a dreptului nu sunt acceptate ca motive de scutire a obligaţiei de epuizare a căilor de recurs interne.[54]

Epuizarea căilor de recurs interne trebuie consumată, în principiu, la momentul introducerii cererii, dar jurisprudenţa organelor de control de la Strasbourg demonstrează unele situaţii atenuante pentru această regulă, admiţând că epuizarea ar putea fi realizată după sesizarea forului internaţional, cu condiţia ca ea să poată fi constatată la momentul soluţionării chestiunii admisibilităţii. În unele cazuri ar putea fi util, în timp ce se formalizează recursul, de a sesiza forul european, spre exemplu în cazul în care Curtea ar estima că, din cauza jurisprudenţei constante, recursul nu avea nici o şansă de succes şi nu putea fi deci considerat ca un recurs „eficace" în conformitate cu prevederile art. 35. Reclamantul nu este obligat să aducă dovada epuizării căilor de recurs interne, dar pur şi simplu trebuie să furnizeze elemente ce permit a se stabili că au fost respectate condiţiile prevăzute de articolul 35.

[49] Speţa Irlanda c. Marii Britanii, hotărârea CEDO din 18 ianuarie 1978. [On-line]: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57506 (Vizitat la: 25.07.2015).

[50] Afacerea Căilor ferate Panevezys-Saldutiskis (Estonia c. Lituaniei), hotărârea CPJI din 28 februarie 1939. [On-line]: http://www.icj-cij.org/pcij/serie_AB/AB_76/01_Panevezys-Saldutiskis_Arret.pdf (Vizitat la: 25.07.2015).

[51] Speţa Hilton c. Marii Britanii, decizia Comisiei EDO din 05 martie 1976. [On-line]: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-75004 (Vizitat la: 25.07.2015).

[52] Speţa Airey c. Irlandei, hotărârea CEDO din 09 octombrie 1979. [On-line]: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57420 (Vizitat la: 25.07.2015).

[53] Speţa Aksoy c. Turciei, hotărârea CEDO din 18 decembrie 1996. [On-line]: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58003 (Vizitat la: 25.07.2015).

[54] Speţa X. c. Marii Britanii, decizia Comisiei EDO din 12 mai 1977. [On-line]: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-74476 (Vizitat la: 25.07.2015).

Pe de altă parte, atunci când reclamantul pretinde că a epuizat căile de recurs interne, guvernului care invocă o excepţie de neepuizare îi revine obligaţia de a stabili că reclamantul dispunea efectiv de un recurs pe care nu l-a exercitat.[55] Mai mult ca atât, el trebuie să indice recursurile la care face trimitere şi să demonstreze existenţa lor, Curtea nesuplinind din oficiu impreciziile sau lacunele comise de statele reclamate.[56] Astfel, statului respondent îi revine obligaţia de a stabili existenţa la nivel naţional a unui recurs accesibil şi eficace. [57]

Cu toate acestea, atunci când o cerere a fost declarată inadmisibilă pentru că nu au fost epuizate căile de recurs interne, aceasta nu constituie decât un obstacol provizoriu: Curtea o poate reexamina de îndată ce reclamantul a epuizat recursurile interne aflate la dispoziţia sa, cu condiţia respectării cumulative a celorlalte criterii de admisibilitate.

Se reţine că corelarea regulii epuizării căilor de recurs interne cu termenul de şase luni consacrat de acelaşi art. 35 para. 1, ajută la interpretarea conceptului de *decizie definitivă*, de la a cărei dată începe a curge perioada de şase luni. Şi anume, într-o cauză determinată, se stabileşte care este decizia definitivă în raport cu ultima cale de recurs internă care trebuie epuizată în aplicarea art. 35. Astfel, de exemplu, dacă în legislaţia internă relevantă toate căile de atac interne sunt epuizate odată cu recursul în faţa tribunalului suprem, atunci decizia pronunţată de acel tribunal este decizie definitivă în sensul art. 35. Deja în 1958 fosta Comisie a Drepturilor Omului preciza că decizia internă definitivă, în sensul Convenţiei EDO reprezintă în mod exclusiv decizia definitivă pronunţată în cadrul normal al epuizării căilor de recurs interne, astfel cum este înţeles de principiile dreptului internaţional general recunoscute, în sensul că termenul de 6 luni nu poate funcţiona decât în acest cadru. [58] Însă spre deosebire de epuizarea căilor de recurs interne, care ţine de ordinea juridică internă a fiecărui stat contractant, exigenţa termenului de 6 luni ţine de ordinea publică europeană.

În concluzie la cele relatate supra, enunţăm că îndeplinirea criteriului epuizării căilor de recurs interne are o importanţă crucială pentru reclamanţi la introducerea unei cereri de succes în faţa Curţii Europene a Drepturilor Omului; cât despre state, regula epuizării demonstrează atât caracterul subsidiar al mecanismului de protecţie instituit de Convenţia europeană a drepturilor omului, precum şi scoate în evidenţă întâietatea magistratului intern la soluţionarea plângerilor depuse împotriva guvernului naţional.

Bibliografie:

1. Afacerea Căilor ferate Panevezys-Saldutiskis (Estonia c. Lituaniei), hotărârea CPJI din 28 februarie 1939. [On-line]: http://www.icj-cij.org/pcij/serie_AB/AB_76/01_Panevezys-Saldutiskis_Arret.pdf (Vizitat la: 25.07.2015).
2. Afacerea greacă (speţa Danemarca, Suedia, Norvegia şi Olanda c. Greciei), raportul Comisiei EDO din 05 noiembrie 1969. [On-line]: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-73020 (Vizitat la: 25.07.2015).
3. Bîrsan C. Convenţia europeană a drepturilor omului: comentariu pe articole. Bucureşti: C.H. Beck, 2010. 1887 p.
4. Charrier J. L., Chiriac A. Codul Convenţiei Europene a Drepturilor Omului. Chişinău: Balacron. 724 p.
5. Convenţia europeană a drepturilor omului din 04 noiembrie 1950. [On-line]: http://echr.coe.int/Documents/Convention_RON.pdf (Vizitat la: 25.07.2015).
6. De Salvia M., Soyer J.-C. Convention européenne de Droits de l'Homme. Le recours individuel supranational. Mode d'emploi. Paris: Librairie générale de droits et de la jurisprudence, 1992. 287 p.
7. European Court of Human Rights, General statistics for 2014. [On-line]: http://echr.coe.int/Documents/Stats_annual_2014_ENG.pdf (Vizitat la: 25.07.2015).
8. Gomien D., Harris D., Zwaak L.

[55] Speţa Wiggins c. Marii Britanii, decizia Comisiei EDO din 08 februarie 1978. [On-line]: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-74362 (Vizitat la: 25.07.2015).

[56] Speţa Bozano c. Franţei, hotărârea CEDO din 18 decembrie 1986. [On-line]: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57448 (Vizitat la:25.07.2015).

[57] Speţa P. c. Marii Britanii, decizia Comisiei EDO din 12 decembrie 1990. [On-line]: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-791 (Vizitat la: 25.07.2015).

[58] Speţa De Becker c. Belgiei, raportul Comisiei EDO din 08 ianuarie 1960. [On-line]: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-73711 (Vizitat la: 25.07.2015).

Convention européenne des droits de l'homme et la Charte sociale européenne: droits et pratique. Strasbourg: Conseil de l'Europe, 1997. 479 p.

9. Pagina oficială a Curții Europene a Drepturilor Omului. [On-line]: http://echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=home (Vizitat la: 25.07.2015).

10. Protocolul nr. 11 la Convenția Europeană a Drepturilor Omului din 11 mai 1994, în vigoare din 01 noiembrie 1998. [On-line]: http://conventions.coe.int/treaty/en/Treaties/Html/155.htm (Vizitat la: 25.07.2015).

11. Speţa Agee c. Marii Britanii, decizia Comisiei EDO din 17 decembrie 1976. [On-line]: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-75001 (Vizitat la: 25.07.2015).

12. Speţa Agosi (Allgemeine Gold- Und Silberscheideanstalt A.G.) c. Marii Britanii, decizia Comisiei EDO din 09 martie 1983. [On-line]: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-74098 (Vizitat la: 25.07.2015).

13. Speţa Airey c. Irlandei, hotărârea CEDO din 09 octombrie 1979. [On-line]: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57420 (Vizitat la: 25.07.2015).

14. Speţa Aksoy c. Turciei, hotărârea CEDO din 18 decembrie 1996. [On-line]: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58003 (Vizitat la: 25.07.2015).

15. Speţa Anglo-Iranian Oil Co., hotărârea CIJ din 22 iulie 1952. [On-line]: http://www.icj-cij.org/docket/files/16/1997.pdf (Vizitat la: 25.07.2015).

16. Speţa Becker c. Danemarcei, decizia Comisiei EDO din 03 octombrie 1975. [On-line]: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-75008 (Vizitat la: 25.07.2015).

17. Speţa Bonazzi c. Italiei, decizia Comisiei EDO din 13 decembrie 1978. [On-line]: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-74911 (Vizitat la: 25.07.2015).

18. Speţa Bozano c. Franţei, hotărârea CEDO din 18 decembrie 1986. [On-line]: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57448 (Vizitat la: 25.07.2015).

19. Speţa Cunningham c. Marii Britanii, decizia Comisiei EDO din 01 iulie 1985. [On-line]: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-74848 (Vizitat la: 25.07.2015).

20. Speţa De Becker c. Belgiei, raportul Comisiei EDO din 08 ianuarie 1960. [On-line]: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-73711 (Vizitat la: 25.07.2015).

21. Speţa De Cubber c. Belgiei, hotărârea CEDO din 26 octombrie 1984. [On-line]: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57465 (Vizitat la: 25.07.2015).

22. Speţa De Varga-Hirsch c. Franţei, decizia Comisiei EDO din 09 mai 1983. [On-line]: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-74691 (Vizitat la: 25.07.2015).

23. Speţa De Wilde, Ooms și Versyp c. Belgiei, hotărârea CEDO din 18 iunie 1971. [On-line]: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57606 (Vizitat la: 25.07.2015).

24. Speţa Deweer c. Belgiei, hotărârea CEDO din 27 februarie 1980. [On-line]: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57469 (Vizitat la: 25.07.2015).

25. Speţa Donelly ș.a. c. Marii Britanii, decizia Comisiei EDO din 05 aprilie 1973. [On-line]: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-3173 (Vizitat la: 25.07.2015).

26. Speţa Fell c. Marii Britanii, decizia Comisiei EDO din 19 martie 1981. [On-line]: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-73909 (Vizitat la: 25.07.2015).

27. Speţa G c. Germaniei, decizia Comisiei EDO din 16 decembrie 1983. [On-line]: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-74142 (Vizitat la: 25.07.2015).

28. Speţa Guincho c. Portugaliei, decizia Comisiei EDO din 06 iulie 1982. [On-line]: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-74456 (Vizitat la: 25.07.2015).

29. Speţa Guzzardi c. Italiei, hotărârea CEDO din 06 noiembrie 1980. [On-line]: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57498 (Vizitat la: 25.07.2015).

30. Speţa Handyside c. Marii Britanii, hotărârea CEDO din 07 decembrie 1976. [On-line]: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57499 (Vizitat la: 25.07.2015).

31. Speţa Hilton c. Marii Britanii, decizia Comisiei EDO din 05 martie 1976. [On-line]: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-75004 (Vizitat la: 25.07.2015).

32. Speţa Irlanda c. Marii Britanii, hotărârea CEDO din 18 ianuarie 1978. [On-line]: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57506 (Vizitat la: 25.07.2015).

33. Speţa Le Compte c. Belgiei, decizia Comisiei EDO din 06 octombrie 1976. [On-line]: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-74763 (Vizitat la: 25.07.2015).

34. Speța Lingens & Leitgeb c. Austriei, decizia Comisiei EDO din 11 decembrie 1981. [On-line]: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-74023 (Vizitat la: 25.07.2015).
35. Speța M.N. și alții c. San Marino, hotărârea CEDO din 07 iulie 2015. [On-line]: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-155819 (Vizitat la: 25.07.2015).
36. Speța Manoussakis și alții c. Greciei, hotărârea CEDO din 26 septembrie 1996. [On-line]: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58071 (Vizitat la: 25.07.2015).
37. Speța Nielsen c. Belgiei, raportul Comisiei EDO din 15 martie 1960. [On-line]: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-73439 (Vizitat la: 25.07.2015).
38. Speța P. c. Marii Britanii, decizia Comisiei EDO din 12 decembrie 1990. [On-line]: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-791 (Vizitat la: 25.07.2015).
39. Speța Poiss c. Austriei, decizia Comisiei EDO din 09 martie 1984. [On-line]: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-74134 (Vizitat la: 25.07.2015).
40. Speța Poiss c. Austriei, hotărârea CEDO din 23 aprilie 1987. [On-line]: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57560 (Vizitat la: 25.07.2015).
41. Speța Retimag c. Germaniei, decizia Comisiei EDO din 16 decembrie 1961. [On-line]: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-27971 (Vizitat la: 25.07.2015).
42. Speța Temple c. Marii Britanii, decizia Comisiei EDO din 16 mai 1985. [On-line]: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-73716 (Vizitat la: 25.07.2015).
43. Speța Van Der Sluijs, Zuiderveld și Klappe c. Olandei, decizia Comisiei EDO din 04 mai 1982. [On-line]: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-74691 (Vizitat la: 25.07.2015).
44. Speța Van Oosterwijck c. Belgiei, hotărârea CEDO din 06 noiembrie 1980. [On-line]: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57549 (Vizitat la: 25.07.2015).
45. Speța Wiggins c. Marii Britanii, decizia Comisiei EDO din 08 februarie 1978. [On-line]: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-74362 (Vizitat la: 25.07.2015).
46. Speța X. c. Austriei, decizia Comisiei EDO din 06 martie 1980. [On-line]: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-74267 (Vizitat la: 25.07.2015).
47. Speța X. c. Danemarcei, decizia Comisiei EDO din 16 decembrie 1981. [On-line]: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-73664 (Vizitat la: 25.07.2015).
48. Speța X. c. Germaniei, decizia Comisiei EDO din 08 decembrie 1981. [On-line]: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-74025 (Vizitat la: 25.07.2015).
49. Speța X. c. Marii Britanii, decizia Comisiei EDO din 06 martie 1982. [On-line]: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-74003 (Vizitat la: 25.07.2015).
50. Speța X. c. Marii Britanii, decizia Comisiei EDO din 08 iulie 1980. [On-line]: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-74424 (Vizitat la: 25.07.2015).
51. Speța X. c. Marii Britanii, decizia Comisiei EDO din 12 mai 1977. [On-line]: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-74476 (Vizitat la: 25.07.2015).
52. Speța Zornić c. Bosniei și Herțegovinei, hotărârea CEDO din 15 iulie 2014, definitivă din 15 decembrie 2014. [On-line]: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-145566 (Vizitat la: 25.07.2015).

Copyright© SÂRCU Diana, ANTOHI Leonid, 2015.

Contacte / Contacts / Контакты:

Str. Alexei Mateevici, 60
MD-2009, mun. Chișinău, Republica Moldova
E-mail: sircu@yahoo.com
E-mail: antohi@gmail.com